

B 6881

PHD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

PAPP ISTVÁN GÉZA

ADY ENDRE ROMANTIKUS TRADÍCIÓJÚ MOTÍVUMAINAK ALAKULÁSÁRÓL

Programvezető:
Dr. Olasz Sándor egyetemi tanár

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Szeged
2008

*„Kicsit költőnek kell lenni, aki költőt érteni akar
s aki Adyt érteni akarja,
annak egy kicsit Adynak kell lenni...”*

(Schöpflin Aladár)

PHD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

ADY ENDRE ROMANTIKUS TRADÍCIÓJÚ MOTÍVUMAINAK ALAKULÁSÁRÓL

I.

A KUTATÁSI TÉMA ELŐZMÉNYEI

Kora gyermekésemtől már-már megmagyarázhatatlanul erős kötődést éreztem Ady Endre költészetéhez, később pedig a teljes életművéhez. Visszagondolva rá, világos, hogy az elő indítást erre apámtól – a szakmája ezt nem magyarázná – az Ady-rajongó, literátus embertől kaptam. Tőle hallottam s tanultam már akkor sok-sok Ady-verset. (Érdekes számomra is, hogy az első, úgy kétévesen, általam elmondott költemény mégis József Attila, Mondd, mit érlel... című műve volt.) Erősítették irodalmi érdeklődésemet a kecskeméti iskolaévek, főként *Szekér Endre* tanár úr kitűnő magyarázóit. Ez mélyült a szegedi egyetemen, és maradt életem, munkám, középpontjában máig. Tanítom az irodalmat és társtudományait, az Ady-művet egyetemen és különböző, arra fogékony fórumokon. Ehhez a feladathoz – olykor misszióhoz – kötelesen tartozik az írás, a művek érzelmi, értelmi megközelítésének papírra vetése. – A magyar irodalom szinte minden jelenségét én, talán valóban elfogultan, az Ady-etalonhoz mérem. Ez a szubjektivitás leplezetlenül jelen van e dolgozatban is.

*

Ady lírájának témáit, motívumait vizsgálom a munkában. Nagy teljesítményekre építő újragondolások ezek. Bizonyossággá igyekeznek erősíteni a hipotézist, ami szerint a különböző kontextusokban megjelenő képzetek egymásra utaló és korábbi megjelenésükre építő kapcsolódásai az Ady-életműnek tudatos és egységgé formált megalkotottságáról tanúskodnak. Hitem szerint ez a megközelítés lehet az elsődleges és a legbiztosabb fogódzó a mind teljesebb Ady-értés és értetés eléréséhez. Tudatában vagyok természetesen, hogy a befogadás „nem is volt teljes, nem is lesz teljes soha”. Kísérletekről van szó tehát, s ha mégis „mentségre” van szükségük, hát már most is Adyt citálom a védelemhez: „A verseinket [...] nem értik, s ha megértik, jaj nekünk, mert akkor nem értették meg még csak igazán.”¹ A recepció örök ellentmondására is vonatkoztathatók e mára már legalább annyira inspiráló, mint amennyire szkeptikus szavak.

II.

A VIZSGÁLATHOZ HASZNÁLT FOGALMI ALAPVETÉSRŐL

A szűkebben vett motívum-vizsgálatok előtt, általában a *motívum* jellemzőit, kiemelten az Ady-motívumok, –szimbólumok, végső soron az Ady-mítoszok sajátosságait kellett felidézniem. Jeleztem csupán a fontosnak tartott vélekedéseket a tárgyról, csak említést téve az Ady Endre-i képalkotás² specifikus jegyeit bemutató elemzésekről. – Leirom, hogy a motívum kifejezést jószerivel minden művészeti ág, a művészettörténet és -kritika, de a tudományok

¹ Ady Endre: A magyar Pimodán, in: Ady Endre az irodalomról, szerk. Varga József és Vezér Erzsébet, Magvető, Bp., 1961. 215.

² A kérdéstről ld. Tamás Attila: A „kép” problematikája a költői műalkotásban, in: Act. hist. lit. Hung. Tom. IX. Szeged, 1969. 83–90.

sok válfaja (pl. jogtudomány) régóta terminusként használja. A motívumvizsgálatnak gazdag hagyománya van az irodalomtudományi kutatásokban is, és bár az elmúlt évtizedek fontos eredményeket hoztak, a motívum egzakt meghatározását nem adhatták meg. Azt mondhatjuk, hogy az valójában nem is lehetséges.³ Hiszen egy-egy szó, szóösszetétel, téma, képzet vagy akár asszociációs kör pusztán gyakori előfordulása – ugyan motívumjegyeket mutat – önmagában nem rendszeralkotó tényező. Viszont a jelentésüknek megkülönböztetett jellege, az egyes alkotásokban való összekapcsolhatóságuk révén, de különösen a teljes életműben (vagy annak egy részében) motívumalkotók, esetenként szimbólumhordozók lehetnek. Így eszközei – mint Adynál – egy mitikus világlátás kifejeződésének is. Ezt támasztják alá a legkülönbözőbb motívumértelmezések a 19. századtól napjaink irodalomelméleteiig. Érdekes itt idéznünk Tamás Attila megállapítását: „A motívumok mindenekelőtt a műnek egészzé való összekapcsolásában vesznek részt – ennek a zárt egészé – összekapcsolásnak azonban magának is fontos jelentése lehet. Amellett pedig egymáshoz kapcsolódásukkal gazdagítják és módosítják is egymás »helyi értékét«.”⁴ – Ady sok költői képére általában is igaz a tétel, hogy egy-egy téma,⁵ hangulat, képzet tudatosan ismételve, motívummá érik, összekapcsolódva, asszociációs körök bővültén pedig szimbolikus jelentést kaphatnak. A Wellek-Warren szerzőpár megfigyelése Adyra vonatkoztatva is érvényes: „Egy »kép« előidézhető egyszer mint metafora, de ha állandóan ismétlődik – úgy is mint megfigyelés és úgy is, mint ábrázolás – szimbólummá válik, sőt részévé válhat egy szimbolikus (vagy mitikus) rendszernek is. [...] Feltűnően gyakori jelenség, hogy ami csak

³ A motívum-kutatások összefoglalását ld.: Szigeti Lajos Sándor: A József Attila-i teljességigény. Magvető, Bp., 1988. 9–33.; valamint Sz. L. S.: Modern hagyomány, Lord, Bp., 1995. 24–26.; továbbá: Sz. L. S.: Evangélium és esztétikum, Széphalom Könyvműhely, Bp., 1996. 111–130, 151–166.

⁴ Tamás Attila: A költői műalkotás fő sajátosságai. Akadémiai, Bp., 1972. 204.

⁵ A kérdésről ld. Tverdota György: A tizenkettedik, Korszerűtlen elmélekedések József Attila Eszmélet-ciklusának XII. verséről, A Tisztatáj Diák melléklete 2002/április (83.) 10., továbbá uő., József Attila, Korona Kiadó, Bp., 1999. 15–16.

»kellék« egy író korai műveiben, a későbbiekben »szimbólummá« válik.⁶ Hasonló módon alakul Ady ún. magánszimbolikája is. Az idézett munka így fogalmaz: „A »magánszimbolika« rendszert feltételez, s a gondos kutató ugyanúgy fel tudja fejteni a »magánszimbolikát«, ahogyan a rejtjelszakértő egy idegen üzenetet meg tud érteni.”⁷

Közelebről szemügyre véve az Ady-képek, -metaforák vagy „látomásos allegóriák”, esetleg a szimbólumok⁸ alakulását, megerősödik bennünk a többek által már korábban megfogalmazott bizonyosság,⁹ hogy ez a költészet nem annyira szimbolista voltában lett izgalmas, hanem a költő mítoszteremtő alkata, az életmű mitikus vonásai miatt válik egyedülállóan átütő hatásúvá. A mítosz itt is belülről fejthető meg. Születésében és fejlődésében úgy értékelendő, mint a környező világ bizarr leképeződése, vagyis a belső, a költői szemléletben maga a valóság, az önmagának teremtett, létező világ. Mítoszi jellegükben értékelhetjük Ady képeit, szimbólumait, valójában jellegzetes vízióit is. Eisemann György részben Barta János¹⁰ felvetését továbbgondoló Ady-tanulmánya¹¹ azért is értékes, mert a mitológiai jegyeket vizsgálva felhívja a figyelmet arra, hogy ezt a –nézetünk szerint is lényegi – megközelítést ilyen módon feltehetően először 1919-ben, Balázs Béla fejtette ki: „Ady Endre az, aki ma is olyan naivan látott mítoszt mint akár hajdani görögök. Metaforáinak magvaiból hatalmas és félelmetes mítoszok nőttek az átmenet minden fokozatával, elmosván minden metafora és mítosz közt vonható határt. A legnagyobb művész a legérzékibben elevenítő, ezért démonikusan személyes

⁶ Wellek-Warren: Az irodalom elmélete. Gondolat, Bp., 1972. 281.

⁷ I. m., 282.

⁸ Kenyeres Zoltánnak éppen Ady Endre kapcsán fogalmazott szimbólum-definícióját gondolom e dolgozatban alkalmazandónak: „Minden jel szimbólum, mely nem tartozik az index-jelek vagy ikonikus jelek osztályába, vagyis nincs a jelentő és jelentett között sem fizikai kapcsolat, sem hasonlósági összefüggés. A szimbólum önkényes jelentéstulajdonítás egy jelnek (szónak, szókapcsolatnak stb.), mely önkényes jelentéstulajdonításban azonban meggyeznek a jelet használók.” (Kenyeres Zoltán: Ady Endre, Korona Kiadó, Bp., 1998. 21.)

⁹ Ld. pl.: Horváth János: Ady szimbolizmusa (részlet Ady s a legújabb magyar lyra c. dolgozatából – 1910.) in: Tanulmányok, Akadémiai, Bp., 1956. 545–556.; Lukács György: Ady Endre (1909) in: Magyar irodalom – magyar kultúra, Gondolat, Bp., 1970. 45–52.

¹⁰ Barta János: Khiméra asszony serege (Adalék Ady-képzet és szókinccséhez) (1948), in: Klasszikusok nyomában. Esztétikai és irodalmi tanulmányok. Akadémiai, Bp., 1976. 452–471.

¹¹ Eisemann György: A lírai én mitológiája Ady Endre költészetében. In: Ósformák jelenidőben. Orpheusz Könyvek, 1995. 128–148.

lényé lesz víziójában az, amit más csak általában eleven realitásnak érezne.” – írja.¹² Hiszem, hogy ez Ady képeinek és szimbólumhasználatának megértéséhez az egyik leglényegesebb kulcs. Mert a mű jelentős része úgy épül, hogy a forma megfeleljen annak a változó mítosznak, melynek az alkotó majd részévé teszi. Tehát egy érzésvilág, világszemlélet keresi és találja meg Ady lírájában a megnyilvánulás eszközeit. – Az alkotó gyakran pusztán eljátszik a szóval, képzetrel, szimbólum-lehetőséggel. Elejti, majd ismét feleleveníti, mígnem megtalálja helyét a költői látásmód megformálásában. Sok megérlelt Ady-motívum a példa erre, de nem kevés a korai szakaszban elvetett kísérlet sem. Tapasztaljuk azt is, hogy a már kiérlelt, szimbolikussá vált motívum beépül az Ady-mítosz egy szegmentumába, majd betöltve küldetését, hosszú időre, sokszor végleg eltűnik a későbbi képvilágból. Jórészt ilyen a tisztaság-fehérség, részben a csönd-némaság motívuma, viszont a ló-lovas vagy a Hold szimbolikus kép például – mint látjuk – szinte végig megőrzi kitüntetett szerepét.

III.

A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSÉHEZ, SZERKEZETÉHEZ

A munka első részében a fenti előfeltevésekből kiindulva, azok szellemében vizsgálom az induló Adynak a posztromantikához, annak magyar- és világirodalmi jelenségeihez, elsősorban Edgar Allan Poe költészetéhez való kapcsolhatóságát. Teszem ezt néhány motívum, illetve motívummá érő téma kapcsán a művek illusztratív felhasználásával. – Az egyes darabok elemzésére a

¹² Balázs Béla: Ady mitológiája. In: Huszadik Század, 1919. aug. (Ady-emlékszám) 105.

kitűzött céлом érdekében nem, vagy igen ritkán vállalkoztam, hiszen ez a munka szinte parttalanná válásához vezethetett volna.

A dolgozat második, nagyobb blokkjában pedig három, általam igen fontosnak gondolt Ady-motívumot (ló-lovas; Harang; Hold) mutatok be. Végigtekintettem alakulásukat a romantikus indításoktól kiteljesedésükig a költő érett lírájában. Bizonyítani kívántam, hogy azok részben megőrzik eredeti jelentésüket, hangulatukat, mégis, meg-megújulva, sajátos, csak Ady Endrére jellemző gondolat- és formai alakzatokká, szimbolikus képekké, látomásokká érnek.

IV.

A DOLGOZAT EREDMÉNYEI

Csak a fent említett három motívumra emlékeztetek most itt.

A ló- lovas motívum kapcsán arra a következtetésre jutottam, hogy Ady-életműve tragikus lezárultakor a választás és a váltás lehetőségét mutatta. Több okból is fordulópont előtt állt. Ez is érződik a ló-lovas szimbolikus motívumkörök kétféle lezárásán. (Új s új lovat, Az eltévedt lovas) Ehhez eljutnia sokfajta útkeresés eredménye volt. Ezt mutatja a képeknek mindig az indításhoz vissza-visszatérő, de mégis folyamatos változása. Így a ló-lovas motívumnak – az Ady-lírára másutt is jellemző – alakulását a költő gondolkodása, alkotói módszerének jobb megértése céljából is érdemes volt áttekinteni.

A harang- motívumot vizsgálva, annak a kiteljesedését a Rázd meg szívedet című műben láttattam, és rámutattam, hogy a költő kitapintható

útkereséseiben esetleg lehetett volna még megújulása. Fontos része azonban az így is az egész életműnek. Bizonyítja ezt kapcsolatrendszere, folyamatos és tartalmában végig bővülő használata, korára és a későbbi alkotásokra tett hatása.

A Hold motívumról szólok a legterjedelmesebben, s A Mindent hurcolva című verset állítom a középpontba. Összegzésül megállapítom, hogy a Hold-kép végigkíséri az életművet, és A Mindent hurcolva („A Nap korán-kelt Holdja, én”) önszimbólumban teljesedik ki sokértelműen. A formai elem alig változik, „jelentésszerkezete”, „üzenete” azonban döntő mértékben alakul át. A motívum használata annak „statikus és dinamikus” voltát is demonstrálja.¹³ A Hold-kép alkalmazása a költő szemléletében bekövetkezett változásokat is plasztikusan érzékelteti ugyanakkor. Eisemann György szavaival: „...e költészet sok vonatkozásban egyszerre teljesíti ki a romantikus hagyományokat, s nyit horizontot a huszadik századi modernség felé.”¹⁴

Jelzem, hogy Ady Endre költői életművét lezáró korszakának Hold-képe úgy is beiródik a 20. század vége és az új évezredünk hajnalának poézisébe, ahogy részben *H. Nagy Péter* láttatja az „Ady-palimpszeszteket” vizsgálva.¹⁵ De Ady lunáris motívuma ott élt már előképként, „tartalmi elemként” Csokonai verseiben, így A tihanyi ekhóhoz filozofikus soraiban is. Nem hiszem, hogy elrugaszkodna a fantáziánk, ha meglátnánk az Adynál megjelenített Hold-képzetnek, mint kifejező eszköznek, a *József Attila* gondolati költészetébe épült változatát. A nagy verstablókra gondolok: Külvárosi éj, Téli éjszaka, Eszmélet-ciklus. „Ezek a versek, mint némely Ady-korszakéi a válság szülöttei.” – írja *Németh G. Béla*.¹⁶ Hozzáteszem, hogy e művekben a háborús Ady-lírával rokon korélményt sugalló Hold-ábrázolásokat sűrűn lelhetünk. Olyan komplex képre is

¹³ Ld. Tverdota György megfogalmazását. In: *József Attila*, i. m., 15.

¹⁴ Eisemann György: *A lírai én mitológiája*, i. m., 148.

¹⁵ H. Nagy Péter: *Ady palimpszesztek*. In: *Ady-kollázs*, Kalligram, Pozsony, 2003. 123–238.

¹⁶ Németh G. Béla: *Petőfi-Ady-József Attila?* *Itk*, 1994/3. 364.

találunk, ami Ady lunáris motívumának szinte teljes ívét sűriti egy versmondatra. A Téli éjszaka két sorát idézem befejezésül:

„Ezüst sötétség némasága
holdat lakatol a világra.”

Dolgozatom célja tehát az volt, hogy Ady Endre romantikus előképekre emlékeztető témáit, *motívumait* vizsgálva, azok alakulását, megújulását áttekintve bizonyítsam egyrészt, hogy a képek, alakzatok végig megőrzik jelentésük bizonyos egységesen értelmezhető elemeit. Ugyanakkor rá kívántam mutatni, hogy asszociációs körök, (Walter Benjamin szóhasználatával élve) „aurájuk” bővültén, egymással is korrelációban egyre inkább erősödik szuggesztivitásuk, s válnak – kiteljesedve – szimbólum-hordozóvá, több esetben Adynak jellegzetesen egyéni lét- és önszimbólumává, egyben pedig a költő teremtette mítoszok alkotóelemévé. – Jeles példa lehet erre a *Harang-*, a *Hold-*, és majd a *Torony-motívumok* folyamatrajza is. Vagyis a romantikus hagyományú hangulat-, képi motívum-jellegből formálódik a költő kései (háborús) lírájának több világ- és önszimbóluma.

Hasonló változást, intenzitás-erősödést észleltem például a *tó-*, a *Csönd-*, a *fehérség-*, de különösen a *ló-lovas-motívum* esetében. Alakulásuk egy-egy szakaszát, az utóbbi esetben szinte teljes ívét áttekintve, e motívumoknak a sajátosan adys szimbólummáérését bizonyítottam. A „levezetés” (Páskándi Géza) talán eredménnyel járt.

Törekedtem rá s reményem szerint be is mutattam példákkal, hogy Ady Endre minden jelentős motívumában (az életmű egészére, vagy egyes szakaszaira jellemző fő-, kulcs- vagy vezérmotívumokra gondolok) a teljességet akarta kifejezni. De miként *Görömbei András* is hangsúlyozza, „a teljességet

viszont ellentétek küzdelmében látta megragadhatónak”.¹⁷ Ezt az ellentétekben mutatkozó egységet igyekezett fölteni a végigvezetett motívumvizsgálatok szinte mindegyike, leginkább talán a ló-lovas és a Hold-motívumé.

Példázzák a folyamatrajzok továbbá azt is, amit Tverdota György úgy fogalmaz, hogy a „korán kialakult motívum később gondolatilag rendkívüli mértékben elmélyül, a forma lényegi változatlanul hagyása mellett a formai elem jelentésszerkezetében megy végbe döntő változás”.¹⁸ (Ld. Harang-motívum)

Úgy érzem, hogy a költő alkotói processzusának olyan jellemzőit tártam és – folytatva majd a munkát, más motívumokra térve – tárhatom talán még föl, amik világlátásának és azzal együtt a poétikai szemléletének markáns változására, átalakulására bizonyítékot szolgáltatnak. – Bár ezek úgynevezett „apró-munkák”, mégis remélem, hogy a maguk helyén hasznos adalékok a lírikus és az attól el sosem választható, a „gondolkodó Ady” valamivel teljesebb befogadásához, megértetéséhez.

Azt akartam, hogy a dolgozat elemzései, megfigyelései is a velünk, bennünk élő Ady Endre arcait mutassák és szolgálják műve, szelleme újabb, már 21. századi aktualitásának tudatosítását.

¹⁷ „Mégis győztes, mégis új és magyar”, A Tiszatáj Diákmelléklete, 1993/3. 8.

¹⁸ Tverdota György: József Attila, i. m., 16.

V.

Az értekezés tárgyával kapcsolatos publikációk

Könyv:

Ady Endre vonzásában, Bába Kiadó, Szeged, 2007. (239 old.)

Tanulmányok:

- Az Edgar Poe-i életézés Ady Endre költészetében I. (Adalék Ady költői indulásának vizsgálatához), Acta hist. litt. Hung. Tom. XV., Szeged, 1977. 145-163.
- Az Edgar Poe-i életézés Ady Endre költészetében II. (Motívumvizsgálatok), Acta hist. litt. Hung. Tom. XVI. Szeged, 1978. 71-80.
- Ady egyes, romantikus jegyeket mutató motívumainak fejlődéséről, Egyetemi doktori értekezés, Szeged, 1979. (Kézirat)
- Ady romantikus jellegű motívumainak változásáról, Acta hist. litt. Hung. Tom. XXII., Szeged, 1985. 60-79.
- Ady öröksége Áprily Lajos költészetében (Tanulmány-vázlat), Életünk,

1988/2. 176-183.

- „Legszebb csikóknk...”, Ady Endre ló-lovas motívumának szimbólumértékéről, Acta hist. litt. Hung. Tom. XXVIII., Szeged, 1992., Prof. Grezsa Ferenc Emlékszám, 21-37.

Ismét közli a fenti tanulmányt javítva, rövidítve, illusztrálva a Szeged című folyóirat 2007/11. 49-54.

- Költői minták használata a perbeszédben (A retorikus Ady I.) Acta Jurid. et Pol. Tom. LV., Szeged, 1999. Prof. Veres József Emlékkönyv, 245-256.

- „Ha most húznád meg harangját szívednek...”, Ady Endre harang-motívumáról, Magyar Napló, 2004/4. 20-25.

- Ismét közli a fenti tanulmányt javítva, rövidítve, a Szegedtől Szegedig Antológia 2008. második kötet 445-461.

- A „modern klasszicizmus” hagyománya a perbeszédben (A retorikus Ady II.) Acta Jurid. et Pol. Tom. LXV., Szeged, 2004., Prof. Molnár Imre Emlékkönyv 701-714.

- „A Nap korán-kelt Holdja, én”, Ady Endre Hold-motívumáról, Magyar Napló, 2007/11. 10-23.

Szócikkek az Új magyar irodalmi lexikonban, I-III. kötetek,

Akadémiai Kiadó, Bp. 1994., Második, javított kiadás: 2000., CD, 2002.

Főszerk.: Péter László, Korszakszerk. (20. sz. első fele): Vörös László.

I. kötet: Ady Lajos, 16.; Ady Mariska; 16-17.; Ady Társaság (Debrecen), 17.; Bányai Elemér, Zuboly, 127.; Boncza Berta, Csinszka, 259.; Bölöni György, 279-280.; Esztendő c. folyóirat, 537.; Földessy Gyula, 615-616. – III. kötet: Szerda című folyóirat 1976.

Kritikák, ismertetések

- 100 éve született Tóth Árpád, „Ember vagyok...”, Tóth Eszter: Családi emlékek Tóth Árpádról, Tiszatáj, 1986/4. 81-85.

- „Be megjártad itt, óh Zaratusztra” - Halász Előd: Nietzsche és Ady, Magyar Napló, 1998/2. 47-48.
- „Száz alakban” – Két könyv az Ady-műről, Bíró Zoltán: Ady sorsköltészete; Kenyeres Zoltán: Ady Endre, Magyar Napló, 1998/8. 48-51.
- „Egész világ szőttje kibomlott” – Tamás Attila: Költői világképek fejlődése Arany Jánostól József Attiláig, Második kiadás, Magyar Napló, 1999/1. 49-50.
- „Konok hit nélkül nem megy” – Szekér Endre: Buda Ferenc, Magyar Napló, 1999/3. 49-50.
- Literátus jogtudós az Ady-műről – Ruszoly József: Költőnk és joga, Szeged című folyóirat, 1999/6. 56-57.
- „más távlatot ad a halál” – Tverdota György: A komor föltámadás titka, Magyar Napló, 1999/12. 55-57.
- A „szentté avatás” változatai – Tapodi Zsuzsa: Irodalmi kánonok, A Hét, Bukarest, 2001. 3. szám, január 25. 7.
- Idők és mítoszok – Bíró Béla: A füst árnyéka, Magyar Napló, 2004/6. 49-52.
- „Ady könyvéről szólva” – H. Nagy Péter: Ady-kollázs, Magyar Napló, 2004/11. 65-68.
- „Korszerűtlen lélekigazságok” – N. Pál József: „A megtartók jöjjenek...”, Magyar Napló, 2005/4. 65-69.
- A vér városa: Ady „útraválása” – Péter I. Zoltán: Ady és Léda, Egy szerelem története; Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon, Megjelenik: Magyar Napló, 2008/11.

Évfordulók, megemlékezések

- Miénk, a mindenkori ifjúságé (Ady Endre halálának 50. évfordulóján), Forrás, 1969/1. (március, a folyóirat első száma) 65.
- „Magányos aktor Kecskeméten” – Katona József születésének 200. évfordulóján, Délmagyarország, 1991. november 9. 4.
- „A rendbetett Szó mívese...” 90 éve született Illyés Gyula, Délmagyarország, 1992. november 2. 5.

- „Magad emésztő...” 110 éve született Babits Mihály, Délmagyarország, 1993. november 27. 11.
- „E kis ország még remekeljen” Százhusz éve született Ady Endre, Délmagyarország és Délvilág, 1997. november 22. 5. ill. 7.
- „Amit adtam: örökség s nem divat” – 125 éve született Ady Endre, Délmagyarország és Délvilág, 2002. november 22. 9; 9.
- Vörös László (1934-2005) – Emlékbeszéd a róla elnevezett terem avatásán Kiskunhalason, Szegedi Műhely, 2006/3. 123-127.
- „Az adhatás gyönyörűsége” – Százharminc éve született Ady Endre, Szeged című folyóirat, 2007/11. 48.